

Een gewei-artefact

gemaakt en onderzocht met 'moderne' technieken

KEES VAN OORDE
IN.OORDE@TISCALI.NL

In mei 2004 bezocht ik de groeve Wezendonk tussen Spijk en Lobith, waar met een zandzuiger in oude Rijnafzettingen werd gezogen, op zoek naar fossielen. Een week eerder had ik hier nog een halve mammoetkies opgeraapt, dus de verwachtingen waren hoog gespannen. Tussen alle stenen dacht ik ook een bemodderde bootshaak te ontwaren die ik met weinig aandacht in mijn vondstenzak liet glijden. Pas toen ik thuis het object ging schoonmaken, begon ik een idee te krijgen van wat ik eigenlijk had opgeraapt. Onder de waterkraan zag ik een prachtig gewei-artefact tevoorschijn komen (Afb. 1).

AFBEELDING BOVEN. | *Edelhert*
(*Cervus elaphus*) Bron: *Diana Parkhouse, Unsplash.com*

Het artefact is waarschijnlijk gemaakt van het rechter geweideel van een edelhert. Het stuk weegt 222 gram, heeft een totale lengte van 170 mm en een

gemiddelde doorsnede op het rechte einde van de stang van 35 mm. Het ovale gat meet 38x20 mm. Boven het gat zijn de resten zichtbaar van de

oog- en ijslak. De korte zijde naast het gat (richting schedel) vertoont rondom een insnijding die duidelijk van twee zijden is aangebracht; de lijn loopt niet vloeiend door. Aan de lange zijde van het artefact zijn aan het uiteinde twee pluggen van gewei in de sponsiosum aangebracht. Het uitwendige van het gewei is waarschijnlijk opgeschuurd, omdat er geen natuurlijke groeven meer zichtbaar zijn zoals dat wel altijd het geval is bij onbehandeld edelhertgewei. De onderzijde (tegenover de zijtak-resten) van het artefact vertoont duidelijke slijtsporen over de hele lengte van het stuk, waardoor het zich opvallend goed laat neerzetten op een plat vlak. Het is niet goed vast te stellen of deze sporen oud zijn dan wel pas ontstaan in de pijp van de zuiger. Het hele stuk heeft een lichte grijsbruine kleur en oogt in zijn totaliteit als een gestileerde vogelkop met nek, kuif en dikke snavel (wat natuurlijk volkomen toevallig kan zijn).

Nu is vinden één ding, uitvinden wat je hebt gevonden iets heel anders. Na enig zoeken op internet kwam ik in contact met mensen van Archeoforum, die zeer geïnteresseerd bleken in mijn vondst, mij thuis bezochten en het gewei-artefact geruime tijd op hun website afbeeldden. Maar wat de vondst nu precies geweest was bleef nog wat raadselachtig, evenals de ouderdom ervan.

In een publicatie van D.P. Bosscha Erdbrink kwam ik enige maanden later een soortgelijk gewei-artefact tegen. Het was in 1982 door Theo Brouwer, een mij bekende zoeker, net over de grens in Duitsland tussen Rees en Bislich gevonden en vertoonde gelijkenis met mijn vondst (Afb. 2). Volgens de determinatie van Bosscha Erdbrink zou het bij dit artefact gaan om een gewei van een rendier (Bosscha Erdbrink, 1985).

Tijdens een bijeenkomst van de APAN (Aktieve Praktijk Archeologie Nederland) in 2005 in Roermond ontmoette ik Jan Glimmerveen, die een gewei-artefact bij zich had met een ovaal gat. De stukken van Brouwer, Glimmerveen en mijzelf vormden een mooi trio (Afb. 3). Het stuk van Glimmerveen kwam echter niet uit Rijnafzettingen. Het was in 1996 door de schelpenzuiger Yerseke opgezogen uit de Noordzee en door Theo Lambrechts

tussen de schelpen ontdekt. Dit stuk was gedateerd op 4.030 +/- 60 BP, op de drempel van Bronstijd en Neolithicum.

Glimmerveen stelde voor om over de drie artefacten, die onderling sterke overeenkomsten vertoonden, een artikel te schrijven. Een eerste stap daartoe zou een C-14 datering van de artefacten van Brouwer en mijzelf zijn. Helaas bleek het collageen in de monsters onvoldoende om een C-14 datering uit te voeren. Dit kwam waarschijnlijk doordat de monsters uit het sponsiosum waren genomen ten einde de artefacten zo min mogelijk te beschadigen.

Intussen had Glimmerveen via contacten in Frankrijk meer informatie verkregen over gewei-artefacten met pluggen, ovale gaten en een gladgeschuurde buitenkant. Dit alles leek erop te wijzen dat de stukken uit de Bronstijd stamden. Intussen was Glimmerveen ook nog een gewei-artefact op het spoor gekomen

AFBEELDING 1. | Gewei-artefact van Kees van Oorde.

dat in 2011 door Hans de Kruijk was gevonden in een groeve bij Wissel (Duitsland) (Afb. 4). Helaas is dit stuk incompleet, maar het heeft een ovaal gat, waaraan nog goed te zien is dat het gemaakt is door twee ronde gaten naast elkaar te boren. Dit stuk kon worden gedateerd en bleek een ouderdom te hebben van 3540 +/- 40 BP, dus Bronstijd.

Zelf was ik inmiddels bij H.L. Blonk, een specialist in herten, op bezoek geweest met de vraag of het gewei van een edelhert of een rendier afkomstig was. De gladde buitenkant maakte het verleidelijk om aan rendier te denken, maar volgens Blonk ging het toch om edelhert. Waarschijnlijk gaat het bij het stuk van Brouwer ook om een gewei van een edelhert.

Op dit punt liepen mijn naspeuringen vast, tot ik in het voorjaar van 2017 op de vindplaats Spijk/Lobith aan de praat raakte met Gertjan van Butselaar, werkzaam in ziekenhuis Rijnstate Arnhem op de afdeling waar CT-scans worden gemaakt. Hij vertelde dat ze daar ook weleens scans maakten van voorwerpen die niet dienden voor medisch onderzoek. Een verzoek om mijn stuk in de scanner te leggen, werd gehonoreerd. Op 8 april 2017 werd mijn gewei-artefact gescand en de resultaten waren prachtig! Afb. 5 biedt een door mij samengestelde compilatie.

Op de scans is mooi te zien hoe de pluggen bewerkt zijn en hoe ver ze in het gewei geslagen zijn. Op grond van de technieken die zijn toegepast (geschuurde buitenkant, ovaal gat, ingeslagen pluggen) leek het redelijk zeker dat we hier te

doen hebben met een stuk uit de Bronstijd. Voor de Prehistorie zijn dit namelijk allemaal 'moderne' technieken.

Blijft nog de vraag open staan waar het artefact vroeger voor gebruikt is. Dit blijkt altijd het meest lastige onderdeel bij het bestuderen van artefacten uit de Prehistorie! Ik heb al menig medezoeker van artefacten horen verzuchten dat het toch wel erg jammer is dat je er nooit de gebruiksaanwijzing bij vindt. De pluggen in de sponsiosum doen vermoeden dat het om een geweihamer gaat. De pluggen versterken deze zijde van het artefact, maar omdat er geen gebruikssporen op zichtbaar zijn (of door verwerking niet meer zichtbaar zijn) is het niet met zekerheid te zeggen of het stuk hiervoor gebruikt of gemaakt is.

Van de Bronstijd is bekend dat uiterlijk zeker een grote rol kon spelen bij

AFBEELDING 2. | Artefact en plug van Theo Brouwer.

AFBEELDING 3. | *Gewei-artefacten bijeengebracht op de APAN-dag.*

de inzet van bepaalde technieken. Er zijn aanwijzingen dat er destijds pogingen werden ondernomen om artefacten te decoreren, bijvoorbeeld door uit te laten zien alsof ze gemaakt waren van brons. Een bekend voorbeeld van dit laatste zijn o.a. de Deense dolken van vuursteen waarop een naad werd aangebracht die leek op de gietnaad van bronzen dolken.

De pluggen in geweiartefacten, zoals die van mij en Theo kunnen dus louter als verfraaiing bedoeld zijn geweest. Ook de gladgeschuurde buitenkant zou hierop kunnen wijzen. Dick Schlüter maakte mij attent op het bestaan van een Duitse geweihamer (<https://100jahre100funde.lwl.org/de/100-fundeepochen/jungsteinzeit/015->

geweihammer/). Dit prachtige exemplaar, in 1940 gevonden in de Lippe bij Lünen-Lippolthausen, bevat ook pluggen, is gladgeschuurd en heeft zelfs een eenvoudige lijnversiering. Tot mijn verrassing is het gedateerd in de periode 5020-4970 BP, dus in het Laat-Neolithicum. In dit tijdvak kan de versiering echter nog niet de bedoeling hebben gehad om brons na te bootsen. Deze vondst duidt er echter wel op dat een aantal 'moderne technieken al vanaf het einde van het Neolithicum in gebruik zijn geraakt. Het stuk had geen gebruikssporen en het vermoeden bestaat dat stukken als dit deposities waren met een ritueel karakter. Ook mijn gewei-artefact zou dus een rituele functie gehad kunnen hebben.

Maar het is ook mogelijk dat het gebruikt is voor een doel dat minder voor de hand ligt, bijvoorbeeld als knop van een wandelstok.

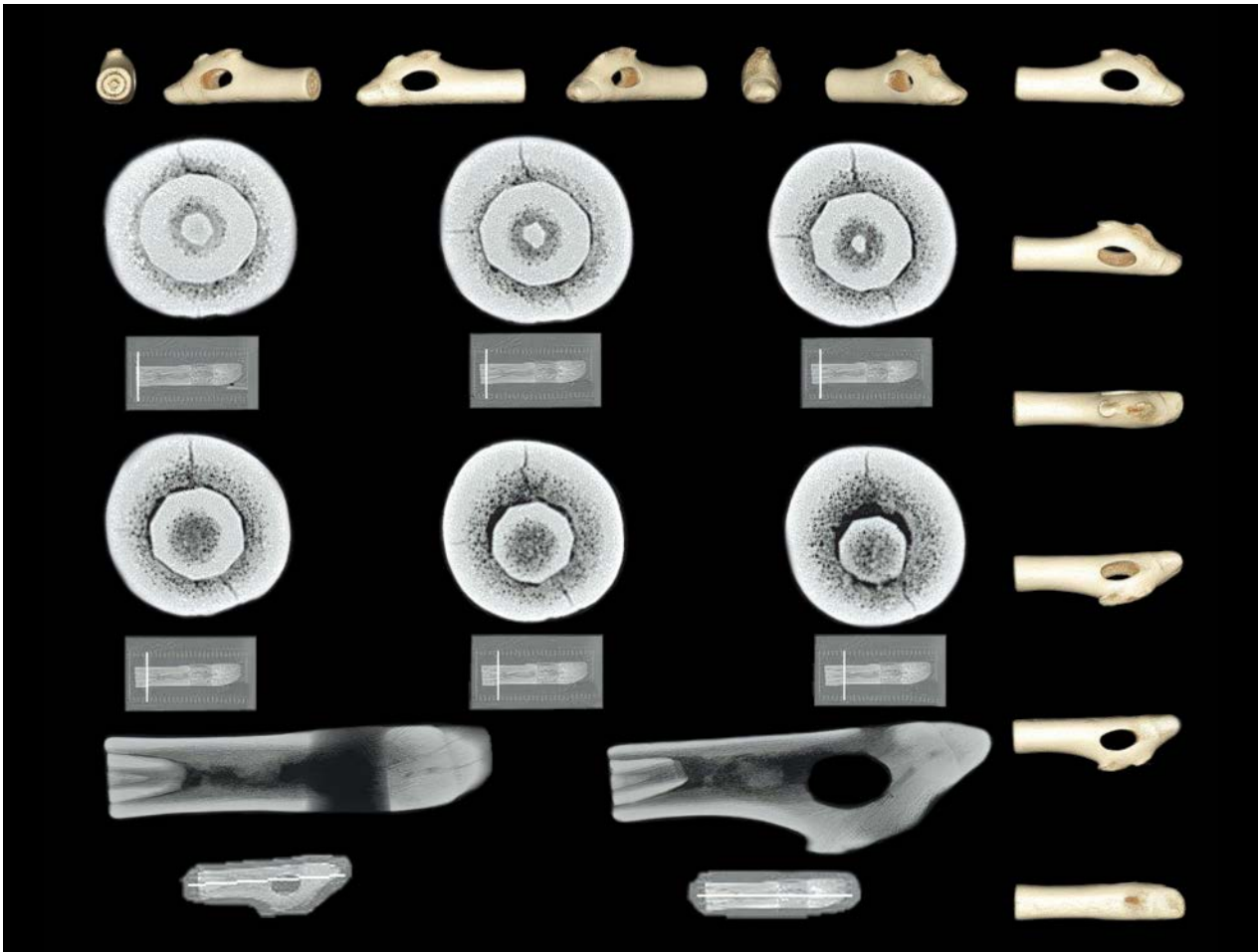
Zo blijft dit toch een beetje een verhaal met een open eind. Wat ons ook nog iets te dromen overlaat.

Ik wil de volgende mensen bedanken die een wezenlijke bijdrage hebben geleverd aan het onderzoek van het gewei-artefact: Hans van Essen, Theo Brouwer en Jan Glimmerveen. Gertjan van Butselaar en Ziekenhuis Rijnstate dank ik voor de prachtige CT-scan van mijn artefact, H.L. Blonk voor de determinatie van het stuk gewei en Dick Schlüter voor zijn inhoudelijk commentaar.

AFBEELDING 4. | *Artefact van Hans de Kruijk.*

AFBEELDING 5. | Collage scan Rijnstate.

Tot slot wil ik bij deze nog een oproep doen aan alle zoekers: mocht iemand een gewei-artefact vinden

met kenmerken zoals beschreven in dit artikel, graag even een melding. Wellicht is er op termijn nog meer helderheid te verkrijgen over deze boeiende groep gewei-artefacten.

LITERATUUR

Bernadeta, J.B., 2011. *Written in Bones. Studies on technological and social contexts of past faunal skeletal remains.* Institute of Archaeology. University of Wrocław.

Bosscha Erdbrink, D.P., 1982. *Red deer keratic artefacts in Dutch collections.* *Berichten Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek* 32, pp. 103-137.

Bosscha Erdbrink, D.P., 1985. *Osteokeratic reindeer artefacts and a remarkable contrate technique.* *Palaentology. Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Serie B, Volume 88 (1).*

Clason, A.T., 1983. *Spoolde: Worked and unworked antlers and bone tools from Spoolde, De Gaste, the Ysselmeerpolders and adjacent*

areas. *Palaeohistoria* 25, pp. 77-130.

Dierckx, L., 2009. *Geweibijlen en andere bot- en geweiwerkhuizen uit het Scheldedal. Collectie Maertens de Noordhout uit het Bijloke Museum in Gent.* Universiteit Gent.

Elliott, B.J., 2012. *Antlerworking Practices in Mesolithic Britain.* PhD thesis. University of York Department of Archaeology.

Glimmerveen, J., Mol, D. & Plicht, H. van der, 2006. *The Pleistocene reindeer of the North Sea-initial palaeontological data and archaeological remarks.* *Quaternary International, Volumes 142-143,* pp. 242-246.

Louwe Kooijmans, L.P., Oversteegen, J.F.S. & Van Gijn, A.L., 2001a. *Artefacten van been, gewei en tand, In: Louwe Kooijmans, L.P. (ed.), Hardinxveld-Giessendam Polderweg. Een mesolithisch jachtkamp in het*

rivierengebied (5500-5000 v. Chr.), Rapportage Archeologische Monumentenzorg 83. Amersfoort, pp. 285-324.

Louwe Kooijmans, L.P., Van Gijn, A.L., Oversteegen, J.F.S. & Bruineberg, M., 2001b. *Artefacten van been, gewei en tand, in: L.P. Louwe Kooijmans (red.), Archeologie in de Betuweroute. Hardinxveld-Giessendam De Bruin. Een kampplaats uit het laatmesolithicum en het begin van de Swifterbant-cultuur (5500-4450 v. Chr.). Rapportage Archeologische Monumentenzorg 88. Amersfoort,* pp. 327-368.

Vilsteren, V.T. van, 1987. *Het Benen Tijdperk. Gebruiksvoorwerpen van been, gewei, hoorn en ivoor 10.000 jaar geleden tot heden, Assen.*

Vitezovic, S., 2016. *Close to the bone: Current studies in bone technologies.* Institute of Archaeology Belgrade.

